ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PRÁVNICKÉ FAKULTY U JEP
STARÝ FOND
Č. Inv.: 01523

Knihovna univ. prof.
Dra KARLA LAŠTOVKY
11-F-78

KULTURNÍ ŽIVOT OSVOBOZENÉ PODKARPATSKÉ RUSI.

I.

Kulturní život Podkarpatské Rusi má nyní základní podmínky svobodného rozvoje: míru národní a politické svobody, avšak nemá podmínek všech, neboť příliš mnoho sil a osobností je absorbováno politikou, a uplyne ještě mnoho času, než nastane plodná rovnováha mezi zájmy politickými a kulturními, z níž vzejde plánovitý, vědomý a na dělbě práce založený rozvoj kulturních složek národního života.

Avšak Podkarpatské Rusi chybí ještě významnější podmínka: chybí jí tradice. Neboť souvislost národního a kulturního vývoje byla častěji přerušena a okamžik osvobození zastihl podkarpatské Rusíny, zbaveny téměř inteligence, škol a národního vědomí, v agonii. Proto vyznačuje se nové období národního života charakterem obrozenským: horečným hledáním jazykové, národní a kulturní orientace, prudkými boji o smysl sama národního života, samy národní myšlenky. Nastává kladení základních kamenů ke kulturní organisaci národa, studuje se život a tvůrčí práce lidu, právě tak, jak tomu bylo na př. v době českého obrození.

Lidovému umění a lidové písni, zvykům, krojům, tekstiliím a keramice věnuje se zvýše-

SEMINÁRNÍ KNIHOVNA
Státověd. oddělení
PRÁVNICKÁ FAKULTA MASARYKOVY UNIVERSITY

ná pozornost; zahajuje se badání a pátrání po památkách starého písemnictví a hodnotí se církevní architektonika. Tato studia volají po účelné organisaci vědecké práce a po soustředění materiálu. Tak vzniká náhle »Prosvita« a základ k museu; se všech stran ozývá se volání po vědeckém výzkumu Podkarpatské Rusi (Voznjak, Jiří Král) a možnosti, které se této vědecké práci naskytují, jsou neobmezené, neboť se všude přichází na panenskou půdu, jíž se rádlo buď vůbec netklo a nebo jen povrchně zabralo.

Je však otázka, kde vzíti vědecké pracovníky a co lze čekati od dnešní generace rusínských intelektuálů a vědecky školené inteligence. Podkarpatská Rus má několik národně uvědomělých duchovních, kteří pracují v různých oborech národních dějin a kultury (dr. Vas. Hadžega, Jr. Kondratovič, Evm. Sabov, Šuba, Aug. Vološin a j.), dále hrstku inteligence, nenáležející stavu duchovnímu, která mimo politiku snaží se vyhověti aspoň nejnaléhavějším naukovým potřebám (dr. Mich. Braščajko, Aug. Štefan a j.). Podkapatoruští odborní pracovníci předváleční (prof. Bonkalo, Ant. Hodinka, dr. Hiador Stripskij) neúčastňují se vybudování nové rusínské kultury, jsou — až snad na Stripského — ztraceni pro Rusíny ve chvíli nejvyšší potřeby, ne-li na vždycky (Hodinka ocitl se dokonce ve službách maďar. integritní propagandy, jejíž uskutečnění znamenalo by konec samostatného národního vývoje podkarpatských Rusínů). Na československých universitách všímají si ve svých oborech Podkarpatské Rusi Eug. Perfeckij v Bratislavě (dějiny) a Dim. Vergun v Praze (řeč a literatura) a ovšem i čeští slavisté.

Orgánem této vědecké práce jsou především Zborniky tovaristva Prosvity (dosud dva ročníky), dále dvě jazykově divergentně orientované revue v Užhorodě, Paňkevičova »Podkarpatska Rus« a Popopův »Karpatskij Kraj«. Ale i české a slovenské měsíčníky ochotně dopřávají místo odborným studiím podkarpatským, jako na př. bratislavské »Prúdy«, přinášející občas studie Eug. Perfeckého z náboženských a církevních dějin P o d k. R u s i, nebo pražská »Česká revue« s pracemi A. Petrova, obírajícími se historickým vývojem etnografické hranice slovensko-rusínské. Tím ovšem počet prací, uveřejněných v českých časopisech, zdaleka není vyčerpán.

II.

Organisaci vědecké práce slouží především společnost »Prosvita«, založená po haličském vzoru už v r. 1920 v Užhorodě. Pokusy o takovéto organisace vědecké a popularisační práce jsou ostatně už staršího data a jde tu hlavně o dvě vydavatelské společnosti, které chtěly býti ohniskem kulturní práce. V letech čtyřicátých činí takový pokus básník Alexandr Duchnovič, zakládaje Literaturnoje zavedenije v Prešově a soustřeďuje ve svých dvou almanaších »Pozdravlenije Rusinov«, první básnickou školu uherských Rusínů (podrobněji o tom viz u Fr. Tichého v kalendáři prešovském na r. 1923). V letech šedesátých »Obščestvo sv. Vasilija Velikého« sleduje zmařený plán Duchnovičův, zdůrazňujíc po vzoru českých a slovenských »matic« více poslání lidovýchovné. Nebude asi pochybeno, bude-li se spatřovati v činnosti této společnosti rusínská analogie Matice slovenské, což připouští

nejen časová blízkost, nýbrž i významný fakt, že Ad. Dobrjanskij, stojící za Obščestvem, stál také u kolébky Matice slovenské. Se soustavným úpadkem rusínského národního života za dualismu, jdoucím rovnoběžně s tuhou maďarisací, upadají i podmínky k jakékoli práci kulturně-organisační, jíž slouží už jen s obětmi vydávané a obsahově nenáročné časopisy.

Teprve s osvobozením pociťuje se znovu potřeba střediska, organisujícího kulturní práci. V několika hlavách vzniká současně myšlenka kulturního spolku a společnou prací a po lvovském vzoru dospívá se r. 1920 k ustavení »Prosvity«. Její organisace, blíží se organisaci Matice slovenské, spojujíc práci vědeckou s činností lidovýchovnou a opírajíc se o místní odbočky po podkarpatoruském teritoriu. Ve větších městech má své filiálky (počtem 4), v menších své čítárny (96 činných a 40 v přípravném stadiu). Ústředí je rozděleno na komise (literárně-vědeckou, knihovní, musejní, divadelní atd.), z nichž některé vykonaly již práci úctyhodnou. Ediční činnost »Prosvity« je velmi živá a rozsáhlá (dosud vyšlo jejím nákladem 46 publikací ve 45.000 výtiscích). Vydává populární spisky hospodářského rázu (o hospodářských družstvech a o způsobu hospodaření), lidové dějiny Podk. Rusi, beletrii místních i ukázky z ukrajinských spisovatelů, kalendáře, školní příručky, písňové sborníky a dětské pohádky. Z publikací vědeckých třeba uvésti mimo Naukové sborníky první souborné vydání básní Duchnovičových, Bírčakův přehled literární činosti na Podk. Rusi a cennou, třeba polemickou studii Vološinovu o písemném jazyce podk. Rusínů.

Z iniciativy »Prosvity« kladou se základy k rusínskému museu, k vybudování »Národního domu« a k jiným cenným podnikům, z nichž veliký význam má rusínské divadlo »Prosvity«. Toto divadlo za uměleckého vedení Sadovského a později Zaharova a jejich ukrajinských společností se již vžilo. Sadovskij byl dobrý herec a režisér, ale jeho repertoir byl hodně jednotvárný a prostřední, Zaharov má repertoir pestřejší a vyšší. Obě společnosti ukázaly také Praze své vyspělé umění. Na programu tohoto divadla jsou i věci české (Svobodův »Poslední muž« a opery »V studni«, »Hubička« a »Prodaná nevěsta«, dávané za pomoci českých hudebních ochotníků v Užhorodě). Divadelní činnost »Prosvity« jest umožněna ovšem státní podporou: ale jest příznačné pro poměry mezi Rusíny, že velkorusky orientovaní odpůrci volají po odnětí této subvence. Kulturní závodění obou směrů nevyúsťuje v zápas práce a myšlenky, nýbrž v boj o subvence.

Ve vedení »Prosvity« zúčastňují se Rusíni maloruské orientace, jako dr. Julij Braščajko, její předseda, se svým bratrem Michajlem, A. Vološin, dr. Vas. Hadžega a j. a naturalisovaní Ukrajinci (dr. Ivan Paňkevič). Z odporu k této maloruskosti »Prosvity« zakládá se r. 1923 »Společnost Alexandra Duchnoviče«, která soustřeďuje živly a tendence velkoruské. Její duší je nestor podkarpatoruského písemnictví, kněz Eumenij Sabov; první díl jeho staré »Gramatiky« vyšel letos nákladem Společnosti Duchnovičovy v novém vydání, aby konkuroval s gramatikou Paňkevičovou. Jiný kněžský příslušník Duchnovičovy společnosti, Irinej Kondratovič, vydal své populární dějiny Podk. Rusi

nákladem »Prosvity«. Společnost ujala se také vydávání Popovovy revue »Karpatskij kraj«.

Mezi organisacemi vědecké a lidovýchovné práce třeba uvésti také školský referát a jeho iniciativní činnost i podniky. V duchu velkoruském pracoval přednáškově za jeho podpory t. zv. osvětový komitét. Z podnětu školské správy uspořádána byla r. 1924 národopisná výstavka v Praze, základ budoucího národopisného musea (její katalog zároveň dobře uvádí do studia podkarpatoruské lidovědy). Lidovýchovná činnost je vůbec horlivě podporována školskou správou, a kursy pro analfabety, divadla ochotnická a loutková mají všude značnou oblibu i úspěch; referát podporuje Aškenazího kočovnou školu (přednášky, skioptikon a pod.)

Obory vědecké práce, v nichž se koná studium Podkarpatské Rusi po stránce historické i přítomnostní, jsou hlavně historie země politická i kulturní, její výzkum přírodovědecký, její poznání národopisné. V různých oborech historie je třeba přezkoušeti práci, vykonanou s orientací maďarskou: týž úkol, jaký je třeba vykonati u minulosti slovenské; je třeba znovu kriticky přehlédnouti hlavní momenty rusínských dějin, od sporné otázky rusínské a maďarské kolonisace přes zajímavé dějiny náboženské (unie!) k náběhům národního i politického obrození ve stol. 19. a konečně k začátkům nového politického a národního života po osvobození. Tu setkáváme se v prvé řadě s pracemi souhrnnými, nesoucími se za cíly lidovýchovnými (nedokončená historie V. Pačovského a knížka Jr. Kondratoviče); vědecky dotčena byla nejstarší historie Rusínů, otázka osídlení bývalé uherské Rusi českými odborníky (L. Niederlem a

J. Králem, z Rusínů V. Hadžegou) a zajímavé období náboženských dějin za vzniku unie (Eug. Perfeckým). Také v kulturních dějinách se dosti vykonalo: vedle staršího přehledu slovesného vývoje podkarpatoruského od Eum. Sabova, máme přehled Dra Vol. Birčaka (Literaturní stremliňa) a dra Fr. Tichého (ve sborníku »Podkarpatská Rus«). Oslava 120. výročí Duchnovičova narození dala podnět k řadě studií duchnovičovských, většinou rázu příležitostného; mimo kritickou edici veršů Duchnovičových ovocem jubilea byly brožury Vološina a Zubrického a dva sborníčky prací, vydané deníkem »Rusín«. Monografické práce literárněhistorické z dějin staršího i novějšího písemnictví píší dr. Ivan Paňkevič (filologické rozbory starších památek literárních), dr. Fr. Tichý, dr. Vol. Birčak, A. Vološin (cenná časopisecká stať o podkarpatoruském časopisectvu), dr. Dm. Vergun. Z historie umění vynucuje si pozornost zejména církevní architektura, v kterémžto oboru pracuje dr. V. Zalozeckij a monograficky Florian Zapletal.

Přírodovědecký výzkum země pohybuje se zatím ve vylíčení všeobecných poměrů geografických (tu jsou cenné přehledné práce St. Klímy, dra Jiřího Krále); podrobněji byla probírána etnografická hranice slovensko-rusínská (vedle starších prací, jako jsou studie Niederlovy a Klímovy, zejména práce A. Petrova). Studium národopisné bylo podkladem objemné práce Am. Kožmínové

Důležitým úkolem vědeckým bude studium rusínských dialektů, k jehož poznání zatím slouží souhrnná práce Paňkevičova (ve sborníku »Podkarpatská Rus«); boj o jazyk a jeho kultivaci brzdí kulturní činnost měrou velmi nebezpečnou, neboť se

přesunul na pole politické a stal se překážkou kulturní součinnosti. Jeho literárním odrazem je brožurkový souboj Gusnaj-Vološin; dobrozdání České akademie na škodu věcí zůstalo nepřístupno širší veřejnosti. Studium lidové písně vyneslo v posledních letech jen chudé sbírečky Fencikovu a Kuzimovu a novou sbírku dra A. Kolessy, které v lecčem doplňují starší sbírky J. Holovackého, de Volana, M. Vrabla, N. Verchratského a V. Hnatuka.

To jsou ovšem vesměs práce, vykonané v osvobozené Podk. Rusi. Co vědecky vykonáno bylo před válkou pro Podk. Rus, bylo většinou dílem Ukrajinců a Velkorusů. Také ve vědecké činnosti přítomné jsou domorodí pracovníci v menšině, jak dokazují třeba jen vědecké sborniky »Prosvity«. Tato účast emigrace velkoruské a ukrajinské je někdy i nesprávně chápána. Je však třeba říci, že domácí síly nejsou s to, aby bez cizího přispění vykonaly všecku práci. Podk. Rusíni nemají tolik vědecky školené inteligence ani jiných podmínek. A je starou zkušeností, že nejvíce organisačních schopností projevují činitelé, kteří do primitivních poměrů přišli z krajů vyšší kultury. Známe zjev ten z národního obrození českých měst, kde na nově zakládané střední školy přicházelo učitelstvo z pražského prostředí a vzbudilo svou činností domácí síly, které samy sotva by se byly probraly z pasivity. Takto třeba oceňovati vědeckou činnost Ukrajinců, Velkorusů a Čechů pro Podk. Rus. Pomíjejíce politické závěry, plynoucí z tohoto poznání, všimneme si jen blíže účasti Čechů na obrozeném poli vědecké práce podkarpatoruské.

III.

Jest zatím málo vědeckých pracovníků, kteří se u nás věnují výlučně a soustavně badání o věcech podkarpatoruských. V oboru zeměpisu dr. Jiří K r á l snažil se položit prvé základy vědní, sestaviv geografickou bibliografii Podk. Rusi (1923), napsav zeměpisnou příručku o jejím území (1924) a studii o její osídlení a turistického průvodce (1923). Ještě před Králem podal zeměpisný obraz a seznam obcí P. Rusi ve sborníku »Podkarpatská Rus« Stan. K l í m a, jenž už před válkou s prof. L. Niederlem zajímal se národnostní hranicí slovensko-rusínskou (v »Slovanském přehledě«).

V oboru literární historie zatím pracuje z Čechů jediný dr. Fr. T i c h ý. Obsáhl svým studiem celé časové rozpětí slovesné práce a obohatil vědění o podkarpatoruském písemnictví jednak některými objevy (postily ze XVI. stol.), jednak kritickými příspěvky (prokázav na př., že t. zv. mukačevský letopis, dosud pokládaný za nejstarší a cennou památku domácího písemnictví, jest novověký podvrh), podal (ve sborníku »Podkarpatská Rus«) přehled podkarpatoruského písemnictví v osobitém a novém pojetí, vydal první soubor básní Alexandra Duchnoviče z podnětu básníkova jubilea, k němuž uspořádal dva sborníčky úvah o tomto ústředním zjevu podkarpatoruského básnictví. Rusínům vydal pěknou antologii z české literatury s náčrtem jejího vývoje a překládal do češtiny spisovatele rusínské (uspořádal podkarpatoruské číslo »Besed Času« a přeložil hru »Rodinná slavnost« od Korytňanského, v kterémžto pseudonymu poznal J. Daniloviče). V drobných monografických studiích sledoval zvláště literární styky

česko-(slovensko)-rusínské. V roce 1923 redigoval jediný rusínský deník »Rusín«, ve kterém sledoval pozorně zejména kulturní život a kterému dovedl dáti tímto kulturním zájmem poměrně vysokou úroveň. Při »Rusínu« založil knihovničku »Knižky Rusína«. Většinu svých prací Tichý psal pro Rusíny, tedy rusínsky.

Opačně postupoval Flor. Zapletal, jenž se věnoval studiu Podk. Rusi se snahou, přiblížit zemi, lid a dějiny svým krajanům. Tuto informační povahu mají jeho pilné studie »Rusíni a naši buditelé«, shrnuté v knihu, která chtěla obnovit u nás tradiční, havlíčkovský názor na věci rusínské. Později soustředil se na studium architektonických památek podkarpatoruských, speciel-ně cerkví; ovocem jeho je podnětuplná monografie »Horjanská rotunda«, ve které nadhazuje naší umělecké historiografii nové otázky a otvírá jí nové badatelské možnosti a směrnice.

Informační účely sledovaly dvě velké publikace knižní: sborník »Podkarpatská Rus«, (1923, redigoval Jos. Chmelař, Stan. Klíma a Jar. Nečas) s příspěvky českých a rusínských autorů a stejnojmenná a současně vyšlá kniha Amalie Kožmínové, jejíž cena je zvláště v partiích lidopisných. Pro první informace byla u nás napsána také řada brožur, které napsali A. Hora, V. Lev, B. Kočí, K. Kadlec a j. Současným otázkám podkarpatoruským zejména náboženským, hospodářským a politickým, věnoval pronikavou pozornost Jar. Nečas, nyní soc. demokratický poslanec za Rusíny. Z politiků a novinářů jevili zájem, někdy zkreslující skutečnosti a přenášející svou slovanskou ideologii na primitivní a chaotické poměry země ke škodě

věci a k většímu ještě zmatku, který bylo spíše potřebí zjasňovati, zmírňovati a usměrňovati, sen. Klofáč a posl. Dr. Hajn (s orientací velkoruskou), dále žurnalisticky V. Červinka (»Nár. Listy«), Fr. Skácelík (»Lidové Noviny«, které přinášejí nejvíce zpráv a úvah o věcech podkarpatoruských, mající v Užhorodě vlastního redaktora, R. Kotola), A. Krejčí (původně »Tribuna«), Fr. Svojše, znalec židovské otázky na P. Rusi (B. Z. am Abend), G. Štancl (Slov. deník), V. Lev (Právo lidu), A. Straka (slovenský tisk) a j.

IV.

Umělecké tvoření je zatím v začátcích. V hudbě nedošlo dále než ke komposici písňové. (Dr. Fencík), v malířství jsou zatím skromné ilustrace a plakátové kresby (Bokšaj). Jistý ruch lze pozorovat v písemnictví, třeba jeho tradice byly přerváný úplně. Tu vypomáhají ukrajinští emigranti z Haliče, lyrický básník V. Pačovský, M. Podhorjanka autorka lyrických básní a veršované dětské hry, V. Birčak, jenž vydal nedávno trojdílný historický román »Vasilko Rostislavič«. Z domácích spisovatelů jako dobrý lidový povídkář vypracoval se sedlák L. Demjan (knižně vyšly povídky »Čort na vesilju« a »Viďma«), Markuš a Irena Nevická, která napsala objemný historický román »Pravda pobidila«, držíc se úzkostlivě jako vzoru Sienkiewiczova »Quo vadis«. Dvěma sbírkami básní vystoupil V. Grendža-Donskij, plodný básník vlastenecké lyriky, veršů příležitostných i epických, ještě nesvůj a rozletu více slovního než myšlenkového.

Avšak i při této skrovné bilanci slovesné lze říci, že obnovené — obnovené v plném smyslu slova — písemnictví Podkarpatské Rusi odlišuje se od poslední literární fáze, od níž je dělí doba básnického mlčení, jedním rysem, který bude míti vliv na další vývoj: dnešní spisovatelé jsou vesměs nekněží, literatura se laicisuje svými autory i svými látkami.

Hudební život na Podk. Rusi je dosti čilý. Brzo po převratě vznikla hudební tělesa pomocí Čechů a Ukrajinců, kde dříve nebylo ničeho. Jsou to: »Hudební sdružení«, orchestr pod vedením Voskovým, pěvecký odbor Sokola (mužský sbor) pod vedením Pařízkovým, pěvecký odbor Matice slovenské (smíšený sbor) pod vedením Milana Licharda, dále »Ruskij nacionalný chor« (smíšený sbor) pod vedením Ukrajince Prichoďky, Ruská filharmonie, která má jednak filharmonický orchestr, jednak smíšený sbor (řídí dr. Fencik), vesměs v Užhorodě. Také v Mukačevě je filharmonie; po zájezdu pěveckého sdružení pražských učitelů bylo přikročeno k založení pěveckého sdružení podkarpatoruských učitelů. Operetní a operní soubor »Prosvity« vystupuje také jako pěvecký sbor, pořádaje po území koncerty. Při čítárnách »Prosvity« pracuje 25 menších pěveckých sborů a 1 orchestrální sbor (v Peřečíně). Spolek Duchnovičův učinil před nedávnem pokus o založení ruské opery, která by soutěžila s operou »Prosvity«; věc nevyšla ze stadia příprav.

Mnohem živěji než kulturně a umělecky, Podkarpatská Rus využila osvobození politicky a žurnalisticky; vytvořilo se mnoho frakcí a dosti časopisů, vesměs malých týdeníků, jejichž obsah je

ovšem zcela provinciální a zhusta malicherný. Nejstarší a časem jediný list, Vološinova »Nauka«, změnila se ve »Svobodu« a po jistých proměnách stala se mluvčím uniatského kněžstva rusínské orientace. Na stejné linii, ale političtější a neduchovenská byla »Rus'ka Niva« dra M. Braščajka. Velkoruské tendence sleduje »Russkaja Zemlja« dra Gagatky a »Karpatorusskij Vistnik« dra J. Kaminského, jehož odpadlí stoupenci si založili vzdorolist »Russkij Vistnik«. Soc. demokratický »Vpered« je psán rusínsky a česky. Komunistická »Karpatská pravda« vychází neperiodicky. České týdeníky na Podk. Rusi neměly dlouhého trvání; na zaniklém »Slovanu«, »Karpatoruském pokroku« a jiných podnicích buď nestranných nebo stranických vycházejí v Berehově od 1. září 1924 týdenní »Podkarpatské noviny« nákladem židovským. Deník »Rusin« udržel se jediný rok jako list místní koalice stran a zanikl s jejím rozpadnutím. Součinnost dnešních koaličních stran povede snad k jeho obnově. Kromě Užhorodu a Mukačeva je Prešov na Slovensku střediskem rusínského novinářství; tam po zaniklé Beskidově »Rusi« vychází nyní kněžský list »Russkoje slovo« a nár. demokratická »Narodnaja gazeta«. Snad četnější než doma je rusínské časopisectvo v Americe, jehož spory, obdobné sporům mezi americkými Slováky, vrhají svůj dost neblahý odlesk na půdu domácí. Američtí Rusíni, kteří zahájili jednání o osvobození, hrají úlohu protektorů domácích Rusínů, jsouce zhusta neinformováni a podléhajíce často i sugescím obratné propagandy maďarské. Přes svou rozháranost, která není menší než pod Karpaty, američtí Rusíni udrželi svůj deník »Deň (v New-Yorku).

V.

Urputný zápas, který se bojuje o jazykovou orientaci podkarpatských Rusínů, dává zapomínati na významnou složku, která určuje jejich místo v rodině slovanských národů. Je-li kladen důraz na místní jazyk a na jeho odchylky od ukrajinštiny i od velkoruštiny, pak třeba vzpomenouti, že zvláštní charakter místních dialektů je způsobován nejen vlivem církevní slovanštiny, nýbrž že tu jde o jazyk typicky přechodný asi stejného rodu příbuznosti, jakou má jazyk Makedonců a nebo těšínských Šlonzáků k oběma sousedním jazykům příbuzným. Jazyková hranice Rusínů a Slováků je stejně tak nezřetelná jako hranice etnografická a není bez zajímavosti, že kriteriem národního příslušenství nebo aspoň národního cítění stejně významným bývá náboženství častěji než jazyk, který tu ztrácí téměř docela svou povahu činitele národní diferenciace. Ty veliké různosti mezi etnografickou (jazykovou) hranicí, konstruovanou různými badateli, to selhávání statistických metod při zjišťování národností u Rusínů má svůj hlubší původ v typické přechodnosti místního jazyka. A této smíšenosti živlu a jazyka slovenského, resp. východoslovenského se živlem a jazykem rusínským odpovídá docela kulturní vývoj obou sousedních kmenů na půdě kdysi uherské, pod Karpaty.

Jazykové zvláštnosti cenné historické písně ze stol. XVII., t. zv. písně o obrazu klokočevském, které ukrajinští odborníci prohlašovali za polonismy, vysvětlil český literární historik (Fr. Tichý) jako slovacismy (Naukovyj sbornik tov. »Prosvita« r. II. str. 108 sl.). A na témž místě týž český autor

zjišťuje, že píseň »Dika, dika Rusnaci«, obsažená ve sborníku duchovních a světských písní podkarpatoruských z 18. stol., je vlastně téměř jen rusínskou transkripcí slovenské písně, uvedené v Kollárově sbírce pod názvem »Rusnácí bratrowé Slowáků«. U jiné písně »Dobra duša jesť Rusnak« lze prokázati, že její jazyk je čistě slovenský; a lze najíti její ohlas ve verších Duchnovičových, na důkaz toho, že žila v ústech lidu na Prešovsku. Autor připomíná konečně doklad, který zní kuriosně: Knížku dra Jána Andraščíka »Šenk palenčeny« z r. 1845, jejíž jazyk označuje Jar. Vlček jako rusínsko-slovenský, Milan Hodža jako slovensko-rusínský a rusínský autor jako slovenský — nemůže býti výmluvnějšího dokladu pro příbuznost, ba téměř identičnost rusínštiny a místní slovenštiny na východním Slovensku. Jinak lze stupeň blízkosti a smíšení slovenštiny a rusínštiny na bývalém uherském území vyjádřiti tak, že východně-slovenský dialekt je bližší západní rusínštině než západní slovenštině lidové.

A uvedené doklady ukazují zároveň nejen jazykovou asimilaci, nýbrž i společenství lidové i umělé kultury, a to společenství tak vysokého stupně, že lze mluviti o jednotné slovensko-rusínské (zcela správně: východoslovensko-rusínské) kultuře na území bývalého uherského Podkarpatska s centrem v Prešově, a to už snad v době 17. stol., zcela jistě však v 18. století, k čemuž jistě přispěl politický moment uherské státnosti, který nejen stejnoměrně denacionalisoval, nýbrž snad i sbližoval národnosti — v této době ovšem bez vědomého plánu. Ale tato vzájemnost slovensko-rusínská trvá zřetelně i ve stoetí 19.

Snad by se daly zjistit slovenské vlivy a slovenské souvislosti u Duchnoviče, prvního překladatele Sládkovičovy »Mariny«; zcela jistě však lze předpokládati tuto vzájemnost v roce 1848, kdy na slovanském sjezdě formuluje se jednotný politický program pro uherské Slováky a Rusíny a kdy poměr k maďarské revoluci i k absolutismu bachovskému byl v lecčem zcela analogický. Lze ukázati dále na to, jak kolem poloviny 19. století Prešov, tedy město na teritoriu východoslovenském, a nikoliv Užhorod, je ohniskem národních snah, jak mnoho literárně činných předáků rusínských pochází právě z národně smíšeného území rusínsko-slovenského; bylo ukázáno (Fr. Tichým v zaniklém »Atheneu«) na slovenské okolí a styky Adolfa Dobrjanského — a v této souvislosti je až symbolicky významno, že Dobrjanský, vůdce uherských Rusínů, účastní se založení Matice slovenské, ba jest v jejím prvním výboru! Četné analogie z období národního obrození uherských Slováků a Rusínů vedly by asi ku poznání hlubších souvislostí — studium, tímto směrem vedené, bude úkolem zejména slovenských a českých odborníků.

Tyto zjevy v kulturní minulosti Slováků a Rusínů, troufám, dovolují učiniti závěr, na první pohled smělý, avšak oprávněný jak geografickou polohou, tak i politickou situací a historickými osudy: uherští Rusíni a Slováci, aspoň jejich východní větev, vytvořili pod vlivem územního sousedství a pod vlivem politického společenství jednotnou lidovou i umělou kulturu, která se opírá o tradici dosti dlouhou, nejméně stoletou.

Tento závěr, náležitě pochopen, mohl míti a

mohl by ještě míti veliký kulturní a politický význam. Náležitě pochopen a uvědoměn, mohl se státi základnou nejen nového státního společenství a nové státnosti československé, nýbrž i východiskem kulturní činnosti a jazykového sbližení: připouštěl i jazykovou orientaci československou a ukazuje cestu k orientaci především kulturní. Kulturní politika na Podkarpatské Rusi, vycházejíc z tohoto vědomí, měla by daleko bezpečnější základ než má dnes, kdy neblahé spory o jazykovou orientaci velkoruskou či ukrajinskou vzbudily neplodný fanatismus a mařÍ pokrok národního i státního uvědomění. Není ovšem úkolem této studie, vyvozovati z poznání vědeckého závěry pro praktickou činnost: avšak vědecké poznání jest právě k tomu, aby ho bylo prakticky využito. Budiž ukázáno na jediném příkladě praktické využití tohoto poznání: na příkladě z oboru školského. Uvědomíme-li si dobře souvislost podkarpatoruské kultury s kulturou slovenskou a objasníme-li si náležitě literární styky slovensko-rusínské, můžeme do příručních nebo učebnicových dějin československého písemnictví zcela organicky zařadit hlavní zjevy a proudy podkarpatoruské slovesnosti, získávajíce tím zároveň podněty a východisko ku pěstování slovanských literatur už na střední škole. Mohl by tu nastat zcela týž postup jako u písemnictví slovenského, které z ne dost pevně včleněných přídavků k české literatuře stalo se nyní organickou součástí literatury československé. Naopak zase na středních školách rusínských, takto založený výklad o slovesné minulosti rusínské by vedl ke snažšímu poznávání a chápání literatury a kultury československé.

OBSAH.

I.

Úvod: Obrozenský charakter kulturního života podkarpatských Rusínů: Vědečtí pracovníci a orgány vědecké práce 1

II.

Organisace vědecké a lidovýchovné práce na Podk. Rusi: »Prosvita«, »Společnost A. Duchnoviče« a j. Obory vědecké práce. Součinnost Nerusínů v ní a její význam 3

III.

Odborná a publicistická účast Čechů na kulturním životě Podk. Rusi 9

IV.

Písemnictví. Hudební život. Časopisectvo rusínské 11

V.

Závěr: charakteristika jazykové otázky: kulturní společenství slovensko-rusínské 14

Koupí od
Darem od pí. Tartovkové
v ..... za Kčs
Inv čís: 36.581
Sign:

SEMINÁRNÍ KNIHOVNA
Hist.-práv. Oddělení

PRÁVNICKÁ FAKULTA MASARYKOVY UNIVERSITY

REV15

ÚK PrF MU Brno
3129S01523